

Det armenske folkedrab: fra begyndelsen til enden
Matthias Bjørnlund
København: Kristeligt Dagblad, 2013

Anmeldt af **Peter V. Legarth**

Det har været en skræmmende og meget bedrøvelig oplevelse at læse Bjørnlunds bog om det armenske folkedrab. Jeg har i anledning af 150-året for nederlaget i 1864 læst flere bøger om krigen mellem Danmark og Preussen og kan i den anledning varmt anbefale Buk-Swientys detaljerede fremstillinger af det dramatiske begivenhedsforløb i april 1864 i Dybbøl og juni 1864 på Als. Men i 1864 var det dog to stater, der stod over for hinanden, men i Osmannerriget var det en stat, der brutalt øvede massakrer på en værgeløs befolkning inden for rigets egne grænser.

Historikeren Matthias Bjørnlund har skrevet en vigtig bog om de ufattelige massemord, som blev begået imod armenierne for ca. 100 år siden. Det er ikke en videnskabelig afhandling i klassisk forstand med indledning, korpus og konklusion, en tese, en metodediskussion etc. Men man bliver ved læsningen af denne bog imponeret over den historiske forskning, som ligger til grund for fremstillingen. Bogen er ganske enkelt næsten frygtindgydende grundig i dens dokumentation. Slutnoter og bibliografi fylder mere end 100 tætskrevne sider,

men bogen kan sagtens læses uden konsultation af det omfattende kildemateriale. Det fremgår, at der ligger et tidkrævende og nøjeregnende detailarbejde bag denne fremstilling. Sigtet er ikke propagandistisk men en fortælling om begivenheder, som behøver maksimal opmærksomhed.

Præntentionen er omfattende: en beskrivelse af det armenske folkedrab *fra begyndelsen til enden*. Man studser lidt over dette høje ambitionsniveau, men løftet bliver faktisk opfyldt. Det hører også til bogens fortjenester, at den er skrevet med engagement, men afbalanceret af nuanceringer. Forfatterens position i opfattelse af folkedrabet kommer til udtryk langt henne i bogen (197). Jeg havde gerne set, at bogens profil var blevet udtrykt tidligere i fremstillingen.

De første regulære myrderier fandt sted i Osmannerriget i 1894-96 under sultan Abdülhamid II. Det beskidte arbejde blev udført af kurdiske stammefolk, tyrkere fra underklassen eller muslimske flygtninge, som angreb armenierne med aktiv eller passiv støtte fra soldater og gendarmere, ikke sjældent efter fredagsbønnen, hvor imamer

havde holdt anti-kristne brandtaler. Angrebene startede og sluttede ofte med et trompetstød fra minaretten eller fra byens udråber; alt sammen et vidnesbyrd om, at massakrerne var organiserede (74). Det er vanskeligt at dokumentere, at sultanen gav ordre til disse uhyrligheder, men sådanne grusomheder lod sig i hvert fald ikke gøre i et totalitært styre uden sultanens stiltiende accept. Og de europæiske stormagter kendte til disse tildragelser, men uden at gribe til seriøse forholdsregler. Man regner med, at 80.000-300.000 mennesker blev dræbt, 60.000-100.000 flygtede, og titusinder blev med eller mod deres vilje islamiseret (78f).

Sultanen blev styrtet ved en revolution i 1908. Det var de såkaldte ungtyrkerne, som nu kom til magten. Der blev ganske vist gjort forsøg på en kontrarevolution, og denne udmøntede sig bl.a. i en massakre i Kilikiens Adana-provins, hvor 20.000-30.000 armenierne blev dræbt (128f). Man opfattede armenierne som en trussel, og følgelig skulle de ryddes af vejen.

Ungtyrkerne kom som sagt til magten. I begyndelsen var de frihedselskende, men det varede kun kort tid. Deres program ændrede sig fra en osmannisk semipluralisme til en rendyrket tyrkisk nationalisme (138). Riget bestod af mange forskellige folkeslag, men nu skulle tyrkerne til magten. De ville centralisere, modernisere, tyrkificere og homogenisere samfundet. Der skulle derfor træffes forholdsregler imod angiveligt illoyale kristne, som mentes at forråde staten. Det gik hårdt ud over grækere, der blev udsat for en regulær etnisk udrensning i 1914. *Tyrkiet for Tyrkerne* blev mottoet, og dette levnedede ikke plads for de kristne i riget, kun for tyrkiske muslimer (159).

Bogens anden del omhandler selve udryddelsen af armenierne i 1915 og det efterspil, som denne grusomme gerning fik eller rettere ikke fik. Massakren blev bevidnet

af en række missionærer, bl.a. fire danske (165). Fremgangsmåden for ungtyrkerne var systematisk mistænkeliggørelse, brutale husundersøgelser, afvæbning, dehumanisering, drab og falske tilståelser fremtvunget under tortur. Sigtet var gruopvækkende: eliminering af de kristne armeniere fra det muslimske tyrkiske imperium. Kvinder fik valget mellem deportation (dødsparader) eller omvendelse til islam. Mændene og drengene blev skudt; de overlevende drenge blev tvangsomskåret. Karen Marie Pedersen fortæller om disse dødskaravener: En familiefader, omgivet af sine børn, råber, da han ser os: 'Vi har taget vort kors op og følger efter Jesus!' [...] Alle vil trykke vores hænder til afsked, mens tårerne løber dem ned ad kinderne, og de siger: 'Vi går i døden, bed for os' Det er, som vort hjerte vil breste; at skulle se denne jammer og intet kunne gøre! Nogle forsøgte sig med en omvendelse til islam på skrømt, men missionærerne fordømte for det meste dette og kaldte det en *fornægtelse af Herren*.

Det handlede om en total og planlagt udryddelse (183). Der er eksempler på, at Allah blev anråbt for at velsigne de forsamlede muslimer i deres bestræbelse på at dræbe kristne (186).

I 1918 mistede ungtyrkerne magten, men landets nye magthavere (præsident Kemal Mustafa Atatürk), havde ingen reel vilje til opgør med ungtyrkernes ideologi. Det udbredte had til de få overlevende armeniere levede videre (194).

Folkedrab er den overlagte udryddelse af en befolkningsgruppe på grund af denne gruppes etniske, racemæssige eller religiøse identitet. Det er hævet over enhver tvivl, at armenierne blev udsat for et folkemord. Forud havde de kristne udgjort 25% af befolkningen i den tyrkiske nationalstat; efter massakrerne kom antallet ned på 1%, hvilket stadig er tilfældet i dag (197).

Uanset om misgerningen var resultatet af en plan fra ungtyrkernes side, eller det var resultatet af en proces og af ydre omstændigheder, var der under alle omstændigheder tale om et folkedrab. De to millioner osmanniske armeniere blev reduceret til mindre 100.000 armeniere, der var bosat i Konstantinopel. Her var ikke tale om en krigsforbrydelse eller en borgerkrig, men om et folkedrab (198).

For tyrkerne var folkedrabet en ubekvem realitet, men det var det desværre også for de europæiske stormagter, der foretrak et godt forhold til det nye økonomisk og strategisk vigtige Tyrkiet frem for at holde tyrkerne fast på deres ansvar. Der var undtagelser, men generelt måtte humanitære hensyn vige for eksporten og de politiske alliancer. Og dette har desværre ikke ændret sig i dag. Tyrkerne fastholder forarget, at der ikke har været noget folkedrab, men armenierne fortjente det alligevel! (254). Benægtelsen, fortrængningen og

fejringen af gerningsmændene holder såret fra 1915 åbent. Der er ingen afslutning, hverken politisk eller psykologisk.

Bjørnlund beskriver med stor dygtighed og viden armeniernes situation i Osmanerriket omkring år 1900. Sproget flyder let og bogen spændende at læse. Der er store mængder af detaljer, men de overordnede linjer tabes ikke af syne, tankegangen og pointerne er lette at følge.

Det er en vigtig bog, Matthias Bjørnlund har skrevet. I 2015 er det 100-årsdagen for den værste udryddelse i 1915. Det er skandaløst, at tyrkerne fortsat nægter at se virkeligheden i øjnene. Hvordan ville vi reagere, hvis den tyske regering og den tyske offentlighed benægtede holocaust? Følgagtigheden over for tyrkerne er skændig og gådefuld, men den, der ønsker sig information om det tyrkiske folkedrab på armenierne, vil finde al den fornødne information i Matthias Bjørnlunds anbefalelsesværdige bog.